

9. Жуков В.П. Организационные и тактические основы взаимодействия между аппаратами ВХСС. – Горький : ГВШ МВД СССР, 1985. – 76 с.
10. Овчинский С.С. Оперативно-розыскная информация / под ред. А.С. Овчинского и В.С. Овчинского. – М. : ИНФРА-М, 2000. – 367 с.
11. Афанасьев В.Г. Социальная информация и управление обществом. – М. : Полит. лит., 1975.

Анотація

Мукоїда Р. В. *Форми інформаційної взаємодії оперативних підрозділів ОВС та податкової міліції під час протидії економічним злочинам.* – Стаття.

У статті проаналізовано особливості організації оперативного обслуговування окремих об'єктів економіки. З урахуванням різної відомчої належності оперативних підрозділів, які відповідно до своїх функціональних повноважень здійснюють протидію злочинам у сфері господарської діяльності, визначено й обґрунтовано окремі форми та напрями інформаційної взаємодії.

Ключові слова: оперативні підрозділи, оперативне обслуговування, інформаційна взаємодія.

Аннотация

Мукоида. Р. В. *Формы информационного взаимодействия оперативных подразделений ОВД и налоговой милиции во время противодействия экономическим преступлениям.* – Статья.

В статье проанализированы особенности организации оперативного обслуживания отдельных объектов экономики. С учетом разной ведомственной принадлежности оперативных подразделений, которые противодействуют преступлениям в сфере хозяйственной деятельности, определены формы их взаимодействия.

Ключевые слова: оперативные подразделения, оперативное обслуживание, информационное взаимодействие.

Summary

Mucoida R. V. *Forms informational interaction operative departments of Internal Affairs bodies and tax police in counteraction to economic crimes.* – Article.

The article analyzes characteristics of the organization of operative service of separate objects of the economy. Taking into account the different affiliation of operative divisions that counteract crimes in the sphere of economic activities defined the forms of their interaction.

Key words: operating departments, operative service, informational communication.

УДК 343.985:343.72

Н. Ю. Кириленко

СИСТЕМА СЛІДЧИХ ДІЙ НА ПЕРШОМУ ЕТАПІ РОЗСЛІДУВАННЯ ШАХРАЙСТВА У ПОБУТОВІЙ СФЕРІ

Постановка проблеми. Ефективність розслідування побутового шахрайства залежить від своєчасного і правильного проведення окремих слідчих дій. Під час розслідування цієї категорії корисливих злочинів найбільш характерними слідчими діями на першому етапі розслідування є такі: допит підозрюваного, потерпілого і свідків, обшук, слідчий огляд місця події, огляд документів та призначення і проведення необхідних експертиз.

Аналіз досліджень і публікацій. Вивченню проблем провадження слідчих дій на першочерговому етапі розслідування злочинів приділялася увага у роботах Ю.П. Аленіна, В.П. Бахіна, Р.С. Белкіна, П.Д. Біленчука, А.В. Дулова, В.А. Журавля, В.О. Коновалової, Г.А. Матусовського, Т.А. Пазинич, М.В. Салтевського, В.В. Тищенко, В.М. Шевчука, В.Ю. Шепітька, М.П. Яблокова та інших.

Потрібно відзначити, що були проведені дослідження щодо провадження слідчих дій на першому етапі розслідування шахрайства, але в інших сферах життєдіяльності або загального шахрайства (у сфері мобільного зв'язку, у сфері обігу житла, цінних паперів, страхування, вуличного шахрайства), і не враховувалися особливості розслідування цього різновиду шахрайства.

Формулювання цілей статі пов'язується з тим, що система слідчих дій на першому етапі розслідування побутового шахрайства є складовим елементом методики розслідування й орієнтована на встановлення, збирання та фіксацію слідчим усіх обставин вчиненого злочину з метою розшуку злочинця, притягнення його до кримінальної відповідальності, відшкодування заподіяної шкоди та встановлення істини у справі в цілому.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розслідування шахрайства є складним процесом пошуку об'єктивної істини та подолання протидії достатньо досвідчених, іноді з високим інтелектуальним потенціалом підозрюваних. Ця процесуальна діяльність базується на визначенні, конкретизації та вирішенні завдань розслідування шляхом провадження слідчих дій, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК) з метою збирання та перевірки доказів.

Згідно з діючим КПК України від 19.11.2012 р. перелік слідчих (розшукових) дій такий: допит, пред'явлення для впізнання, огляд, обшук, слідчий експеримент, освідчування особи, експертиза.

Зрозуміло, що кожна з перелічених слідчих дій має свої індивідуальні особливості, вони відрізняються специфікою вирішення завдань, тактичними прийомами та методами досягнення конкретних цілей, складом учасників тощо, проте водночас не слід розуміти їх розрізненими, незалежними один від одного способами збирання й перевірки фактичних даних. У сукупності вони являють собою цілісну систему, що спрямована на досягнення об'єктивної істини у кримінальній справі. Їх системність проявляється у взаємозв'язку і впорядкованості, взаємоперевірності, вони мають спільну правову конституцію, оскільки складаються з гіпотези, диспозиції і санкції, однаковою мірою підпорядковані принципам кримінального процесу і моральним началам, а в їх основі лежать тотожні пізнавальні та засвідчуючі операції [1, с. 12–13].

Структура методики розслідування побутового шахрайства складається з ряду відомостей про найважливіші її елементи, погоджуємось із думкою А.Н. Васильєва, що велику роль у методиці розслідування кожного виду злочинів відіграють первинні слідчі дії, які необхідно провести на самому початку розслідування, щоб створити основу його, побудувати версії за основними обставинами справи і скласти розгорнутий план розслідування [2, с. 72]. Розслідування побутового шахрайства не є винятком. Поява нових способів вчинення шахрайських дій у сфері побутових відносин передбачає розробку рекомендацій із вибору й тактики проведення слідчої дії з урахуванням особливостей слідчих ситуацій, які склалися на початковому етапі розслідування.

Початковий етап включає в себе проведення первинних слідчих дій та оперативно-розшукових заходів, спрямованих на отримання якомога більшої кількості об'єктивних доказів, що викривають або встановлюють злочинця. Отже, такими діями на

першому етапі можуть бути допити потерпілого, підозрюваного, свідків, огляд місця події, огляд документів, обшук і призначення та проведення експертиз.

Аналізуючи результати узагальнення досудової практики, з'ясуємо, що найпоширенішою слідчою дією у розслідуванні шахрайства у сфері побуту є допит. Під час допиту потерпілого у справах побутового шахрайства слідчому необхідно прагнути одержати таку інформацію: про особистість шахрая (стать, вік, прізвище, ім'я, по батькові, зовнішність, прикмети, про можливих співучасників, поведінку); про предмет злочинного посягання (кому належить майно, як було отримане, характерні особливості цього майна, сума й умова передачі); про наявність та особливості сформованих взаємин, їх тривалість, вид побутових відносин; про будь-які сліди, які, ймовірно, залишилися на місці події або безпосередньо у потерпілого; про спосіб і мотиви вчинення даного виду шахрайства тощо.

Також необхідно враховувати, що дана сфера побуту припускає наявність тісно сформованих відносин, виробничих, сусідських, родинних чи дружніх [3, с. 58]. Соціологічне опитування показує, що кожен третій громадянин зустрічався з побутовим шахрайством, проте з ряду причин не звертався до правоохоронних органів або в результаті малозначності предмета заволодіння, сподіваючись на пробудження порядності у шахрая, або збігу сприятливих обставин та повернення грошей. Однак найчастіше не звертаються, щоб не псувати вже зіпсовані відносини.

І якщо потерпілий зважився заявити про скоєння щодо нього побутового шахрайства, тоді він налаштований на правдивий докладний виклад усіх обставин події. Така ситуація сприятлива для розслідування, оскільки потерпілий не приховує негативні риси свого характеру, яких соромиться, а навпаки, в результаті своєї порядності та пристойності став жертвою шахрайства. У таких випадках рекомендується слідчому уважно аналізувати інформацію від потерпілого, особливо для доказування наявності умислу на неповернення саме перед заволодінням майном, при цьому можливе використання тактичних прийомів.

Допит підозрюваного – це невідкладна слідча дія, яка обумовлює специфіку тактики його провадження. По-перше, підготовка до допиту підозрюваного повинна бути проведена в дуже стислі строки; по-друге, слідчий до цього моменту має докази, що дають підстави лише гадати про причетність підозрюваного до вчиненого злочину; по-третє, характеристики особи підозрюваного практично невідомі, тому тактику допиту доводиться обирати в ході допиту. Усе це вимагає від слідчого вміння швидко аналізувати вихідну інформацію та швидко намічати план допиту [4, с. 133].

Підозрюваний як процесуальна фігура у процесі розслідування з'являється у трьох випадках: або з моменту затримання особи на місці вчинення кримінального правопорушення, у випадках обрання запобіжного заходу, наявності достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення (ч. 1 ст. 276 КПК).

Однією з важливих особливостей допиту підозрюваного є те, що предмет даної слідчої дії визначається з урахуванням інформації, покладеної в основу затримання, обрання запобіжного заходу і висунутих підозр.

Залежно від слідчої ситуації, що складається, та об'єму доказової інформації під час допиту підозрюваного існує ряд труднощів. Законодавчо регламентовано положення не на користь розслідування, що у разі відмови підозрюваного відповідати

на питання, давати показання, особа, яка провадить допит, зобов'язана його припинити відразу після отримання такої заяви (ч. 4 ст. 224 КПК). У таких випадках відпадає раптовість як тактичний прийом, а саме він є оперативно-дієвим засобом отримання потрібної правдивої інформації. Якщо підозрюваний і згоден давати показання, то, враховуючи характер вчиненого злочину, він прагне заплутати розслідування й дати неправдиві свідчення, надає вигадані відомості про себе та обставини події. У зв'язку із цим слідчому рекомендується уважно вивчати інформацію про особу підозрюваного та вдаватися у процесі допиту до максимальної деталізації обставин справи й використання інших тактичних прийомів для розкриття цього злочину.

Предметом допиту підозрюваного у скоєнні побутового шахрайства є відомості про обставини, які підтверджують спосіб підготовки, вчинення побутового шахрайства, мотив, час, місце, предмет злочинного посягання та інші обставини, які слідчому треба встановити на підставі ст. 91 КПК.

Найпоширенішим і найскладнішим у доказуванні побутового шахрайства є неповернення коштів або цінностей, взятих у борг, у таких випадках шахрай не заперечує факт отримання майна, проте заперечує свою провину у скоєнні злочину. Тут дії слідчого повинні бути спрямовані на встановлення спростувань пояснень шахрая, встановлення протиріч у висловлюваннях і відсутність будь-якого бажання повернути борг. Слід уточнити, які заходи й дії робилися підозрюваним щодо повернення майна законному власнику.

Під час допиту шахраїв можуть бути використані різні тактичні прийоми. Зокрема, метод непрямого допиту; використання застережень і протиріч у показаннях підозрюваного, а також протиріч між його показаннями і фактичними діями; використання доказів таким чином, щоб у допитуваного склалося перебільшене уявлення про обсяг поінформованості слідчого; використання великої вражаючої сили окремих доказів, максимальна деталізація, конкретизація показань тощо [5, с. 544].

Зазвичай побутове шахрайство вчиняється в умовах неочевидності, проте все ж потрібно докласти зусиль у пошуку свідків або очевидців, яким відомі ті чи інші обставини, що мають істотне значення для розслідування справи. В якості свідків можуть бути допитані родичі як підозрюваного, так і потерпілого, свідки-очевидці можуть стати відомі слідству в результаті огляду місця події.

Свідок може бути допитаний про будь-які обставини, що цікавлять слідство, в тому числі й про особу підозрюваного, потерпілого та свої взаємовідносини з ними. Однак за всієї важливості з'ясування на допиті обставин, що відносяться до предмета доказування ст. 91 КПК, не рекомендується обмежуватися лише їх розглядом. У деяких випадках актуального значення набувають обставини, що опосередковано пов'язані із предметом доказування, наприклад, допити, які допомагають правильній оцінці зібраних доказів або активізують асоціативні зв'язки у допитуваного.

Із метою виявлення, фіксації матеріальних слідів та інших речових доказів учинення побутового шахрайства доцільно й ефективно проводити слідчі огляди місця події, предметів і документів. Найчастіше проводиться огляд предметів (грошових коштів, коштовностей, побутової техніки тощо) і документів (паспортів, довіреностей, боргових розписок тощо). Також не слід нехтувати проведенням огляду місця

події, таких місць може бути декілька, в одному місці шахрай обманює, в іншому – потерпілий передає майно [6, с. 718].

Маючи достатньо підстав вважати, що в будь-якому приміщенні чи іншому місці перебувають предмети й цінності, здобуті в результаті шахрайських дій, а також предмети або документи, які мають значення для справи, слідчий на підставі ст. 234 КПК проводить обшук. Бажано обшук проводити раптово, оскільки предметами шахрайського посягання найчастіше є гроші, які шахрай швидко реалізує, витрачаючи на власні потреби.

Важливі докази можуть бути отримані в результаті проведення криміналістичних експертиз, об'єктом дактилоскопічної експертизи можуть бути відбитки пальців рук шахрая, об'єктом почеркознавчої та техніко-криміналістичної, трасологічної експертизи можуть бути різні документи, використані злочинцем у шахрайських цілях.

Отже, розслідування побутового шахрайства на початковому етапі не можливе без провадження вказаних слідчих дій. Також вагомий внесок для отримання доказової інформації створює оперативно-розшукова діяльність, такими заходами під час розслідування побутового шахрайства є патрулювання передбачуваних місць появи шахрая, здійснення розшуку за дактокартами, пошук за почерком, за способом вчинення аналогічних злочинів в інших районах тощо.

Висновки. У результаті правильно організованого і спланованого процесу розслідування шахрайства у сфері побуту слідчий обирає найбільш раціональні й оптимальні слідчі дії. І за допомогою їх провадження збирає доказову інформацію, яка надалі визначає основні напрями подальшого розслідування і розкриття поширеного й латентного виду корисливого злочину у сфері побутових відносин – шахрайства.

Література

1. Аленин Ю.П. Процессуальные особенности производства следственных действий : монография / Ю.П. Аленин. – О. : Центрально-Украинское изд-во, 2002. – 264 с.
2. Васильев А.Н. Проблемы методики расследования отдельных видов преступлений. – М. : Изд-во МГУ, 1978. – 72 с.
3. Ким Е.П. Преступность в сфере бытовых отношений и ее предупреждение: проблемы теории и практики : дис. ... докт. юрид. наук. / Е.П. Ким. – М., 2002. – С. 58.
4. Ждановских А.Е. Особенности тактики следственных действий на первоначальном этапе расследования мошенничества в сфере земельных правоотношений // Право и законодательство. – Иркутск, 2009. – С. 133.
5. Криминалистика / под. ред. И.Ф. Кантелева, Н.А. Селиванова. – М. : Юрид. лит., 1984. – С. 544.
6. Криминалистика / под. ред. Н.П. Яблокова. – М., 2001. – 718 с.

Анотація

Кириленко Н. Ю. Система слідчих дій на першому етапі розслідування побутового шахрайства. – Стаття.

Статтю присвячено розгляду найбільш важливих питань, що виникають під час провадження слідчих дій у справах про скоєння шахрайства у сфері побуту. Розглянуто особливості провадження таких слідчих дій, як допит підозрюваного, потерпілого, свідка, огляд, обшук, проведення експертизи. Приділено увагу деяким тактичним прийомам, рекомендованим для використання під час розслідування шахрайства у сфері побуту.

Ключові слова: шахрайство, сфера побуту, слідчі дії, тактичні прийоми.

Аннотація

Кириленко Н. Ю. Система следственных действий на первом этапе расследования бытового мошенничества. – Статья.

Статья посвящена рассмотрению наиболее важных вопросов, возникающих при производстве следственных действий по делам о совершенном мошенничестве в сфере быта. Рассмотрены такие особенности производства следственных действий, как допрос подозреваемого, потерпевшего, свидетеля, осмотр, обыск, проведение экспертизы. Уделено внимание некоторым тактическим приемам, которые рекомендуются использовать при расследовании мошенничества в сфере быта.

Ключевые слова: мошенничество, бытовая сфера, следственные действия, тактические приемы.

Summary

Kirilenko N. Y. The system of investigation in the first stage of the investigation of domestic fraud. – Article.

The article is devoted to the most important questions that arise in the conduct of investigative actions in cases of fraud in the field of life. The features of investigative actions as questioning the suspect, victim, witness, inspection, search, examination. Paying attention to some tactics, recommended to use in the investigation of fraud in the field of life.

Key words: swindle, domestic sphere, investigations, tactical methods.

УДК 340.11

А. І. Годяк

РЕФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ ОСВІТИ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Актуальність теми дослідження. Демократичні перетворення в сьогочасному суспільстві, масштабність соціально-правових реформ у державі ставлять перед органами внутрішніх справ, і зокрема Міністерством внутрішніх справ України, якісно нові вимоги, спрямовані на вдосконалення діяльності працівників міліції. Їх діяльність повинна відповідати сучасним міжнародно-правовим стандартам та потребам демократично-правової держави. Провідне місце в даному контексті посіла правова освіта співробітників міліції. Дана інституція сприяє створенню демократичних засад їх функціонування та відповідає ліберально-демократичним традиціям і вимогам Конституції України.

Практична участь міліції у розбудові правової держави відбувається шляхом розв'язання таких завдань, як боротьба із корупцією, організованою злочинністю, хабарництвом, особливо в середовищі правоохоронних органів; захист прав і свобод людини і громадянина; недопущення у своїй діяльності незаконних обмежень і порушень законних інтересів громадян; втілення в життя органами внутрішніх справ України загалом міліцією, зокрема принципу взаємної відповідальності держави і особи; кадрове забезпечення міліції в умовах перехідного періоду; підвищення авторитету міліції, довіри до неї з боку населення; подолання правопорушень серед самих працівників міліції; реорганізація системи правоохоронної діяльності, забезпечення нової філософії їх діяльності, яка передбачає високий рівень правової культури працівників правоохоронних органів [1, с. 49–50].

Огляд літератури за темою. Проблематиці становлення нових моделей юридичної освіти спеціалістів у сфері правоохоронної діяльності присвятили свої наукові